غەنىمەتلەرنى قانداق تەقسىم قىلىش ئەھۋالى

﴿ ۞ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَا غَنِمۡتُم مِّن شَيۡءٖ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُۥ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَٱبۡنِ ٱلسَّبِيلِ إِن كُنتُمۡ ءَامَنتُم بِٱللَّهِ وَمَآ أَنزَلۡنَا عَلَىٰ عَبۡدِنَا يَوۡمَ ٱلۡفُرۡقَانِ يَوۡمَ ٱلۡتَقَى ٱلۡجَمۡعَانِۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾ ﴾

﴿(ئى مۆمىنلەر!) بىلىڭلاركى، سىلەر ئالغان غەنىمەتنىڭ بەشتىن بىرى ﷲ قا، پەيغەمبەرگە، پەيغەمبەرنىڭ خىش ـ ئەقرىبالىرىغا، يېتىملەرگە، مىسكىنلەرگە، ئىبنى سەبىللەرگە خاستۇر. ئەگەر سىلەر ﷲ قا، ئىككى گۇرۇھ (يەنى مۇسۇلمانلار بىلەن كاپىرلار) ئۇچراشقان ھەق بىلەن ناھەق ئايرىلغان كۈندە (يەنى بەدرى ئۇرۇشى بولغان كۈندە) بەندىمىزگە (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا) بىز نازىل قىلغان نەرسىلەر (يەنى ئايەتلەر ۋە پەرىشتىلەر) گە ئىشەنسەڭلار (ﷲ نىڭ غەنىمەت توغرىسىدىكى ھۆكمىنىڭ ئەنە شۇ ئىكەنلىكىنى بىلىڭلار). ﷲ ھەر نەرسىگە قادىردۇر﴾.

سۈرە ئەنفال **41** ـ ئايەت

سۆزلۈكلەر تەھلىللىرى

غَنِمۡتُم: (سىلەر ئالغان غەنىمەت). غەنىمەت بولسا كاپىرلاردىن ئۇرۇش قىلىش ۋە غەلىبە قىلىش يولى بىلەن بېسىم ئارقىلىق ئالغان نەرسىلەرنى كۆرسىتىدۇ. ئەمما ئۇلاردىن ئۇرۇش ياكى جەڭ قىلماستىن ئالغان نەرسىلەر يۇقىرىدا بايان قىلىنغىنىمىزدەك «فەيئ» دەپ ئاتىلىدۇ.

خُمُسَهُۥ: (بەشتىن بىرى). بەشتىن بىرى دېگىنىمىز مەلۇم بىر نەرسىنى بەش بۆلەككە بۆلۈپ ئاندىن ئۇنىڭ بىر بۆلۈكىنى ئېلىشنى كۆرسىتىدۇ. شەرىئەتتە ۋاجىپ بولغان بەشتىن بىرى بولسا غەنىمەتلەرنى بەش بۆلۈككە بۆلۈپ، بەشتىن بىر بۆلۈكىنى ﷲ تىلىغا ئالغان كىشىلەرگە ئىشلىتىش، قالغان تۆت بۆلۈكىنى غەنىمەت ئالغۇچى مۇجاھىدلار ئارىسىدا بۆلۈپ بېرىشنى كۆرسىتىدۇ.

ئىمام قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «ﷲ تائالانىڭ غەنىمەتتىن بەشنىڭ بىرىنىڭ ھۆكمىنى بايان قىلغاندىن كېيىن قالغان قىسمىغا سۈكۈت قىلىشى ئۇنىڭ غەنىمەت ئالغۇچى مۇجاھىدلارنىڭ مۈلكى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.»

وَلِذِى ٱلْقُرْبَىٰ: (پەيغەمبەرنىڭ خىش ـ ئەقرىبالىرىغا)، ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۇغقانلىرى بولۇپ، توغرا قاراشقا ئاساسەن، ئۇلار ھاشىم جەمەتىنى ۋە مۇتتەلىب جەمەتىنى كۆرسىتىدۇ. الله خالىسا بۇ ھەقتە يەنە توختىلىمىز.

وَٱلْيَتَـٰمَىٰ: (يېتىملەر)، ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ ئىچىدىن ئاتىلىرى ئۆلۈپ كېتىپ، ئۇلاردىن كىچىك قالغان يېتىم باللىرىنى كۆرسىتىدۇ. يېتىم بالا بالاغەتكە يەتكەندىن كېيىن يېتىم ھېسابلانمايدۇ.

وَٱلْمَسَـٰكِينِ: (مىسكىنلەر)، ئۇلار مۇسۇلمانلار ئىچىدىكى يوقسۇل ۋە ئېھتىياجلىق كىشىلەردۇر.

وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ: (ئىبنى سەبىللەر)، ئۇلار قاتتىق ئېھتىياجلىق بولغانلىقتىن سەپىرىنى داۋام قىلالماي سەپەر ئۈستىدە توختاپ قالغان كىشىلەرنى كۆرسىتىدۇ.

يَوْمَ ٱلْفُرْقَانِ: (ئايرىلغان كۈندە)، ئۇ بەدىر ئۇرۇشى بولغان كۈندۇر. چۈنكى الله تائالا ئۇ كۈندە ھەق بىلەن باتىلنىڭ، ئىمان بىلەن كۇفرىنىڭ ئارىسىنى ئايرىدى. بۇ ئۇرۇش ھىجرەتنىڭ ئىككىنچى يىلى، رامىزاننىڭ 17 ـ كۈنى بولغان بولۇپ، مۇسۇلمانلار بىلەن مۇشرىكلار ئارىسىدا يۈز بەرگەن تۇنجى ئۇرۇش ھېسابلىنىدۇ.

ٱلْجَمْعَانِ: (ئىككى گۇرۇھ)، بۇ سۆز مۇسۇلمانلار گۇرۇھى بىلەن مۇشرىكلار گۇرۇھىنى كۆرسىتىدۇ.

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمىي مەنىسى

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئى مۆمىنلەر! ﴿بىلىڭلاركى، سىلەر﴾ ئۇرۇش قىلغۇچى كاپىرلاردىن ﴿ئالغان غەنىمەتنىڭ﴾ ھەممىسى، مەيلى ئۇ ئاز بولسۇن، مەيلى كۆپ بولسۇن، سىلەرنىڭ مۇقىم ھەققىڭلاردۇر. ئۇنىڭ ھۆكمى بولسا ﴿بەشتىن بىرى الله قا، پەيغەمبەرگە، پەيغەمبەرنىڭ خىش ـ ئەقرىبالىرىغا، يېتىملەرگە، مىسكىنلەرگە، ئىبن سەبىللەرگە خاستۇر﴾. شۇڭا ئۇنى بەش بۆلەككە بۆلۈڭلار، ئاندىن ئۇنىڭ بەشتىن بىرىنى الله ئۈچۈن ئايرىڭلار. بەشتىن بىرى بولغان بۇ غەنىمەت دىنىنىڭ مەنپەئەتى، شەرىئەت بەلگىلىمىلىرىنى بەرپا قىلىش، كەبىنى رېمونت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا يۆپۈق يېپىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ئاندىن ئۇ بەشتىن بىرى بولغان غەنىمەتتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋە ئۇنىڭ ئاياللىرىنىڭ تۇرمۇشىغا يەتكىدەك بېرىڭلار. ئاندىن يەنە ئۇنىڭ تۇغقانلىرى ئىچىدىكى كەمبەغەللەرگە بېرىڭلار. ئاندىن قالغان مۇسۇلمانلار ئىچىدىكى يېتىملەر، مىسكىنلەر ۋە ئىبنى سەبىللەردىن ئىبارەت موھتاجلارغا بېرىڭلار.

ئاندىن الله تائالا بۇنىڭ ئىماننىڭ تەقەززاسى ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ بېرىدۇ. ئىماننىڭ تەقەززاسى بويسۇنۇشتىن ئىبارەتتۇر. شۇڭا الله نىڭ ئەمر ـ پەرمانلىرىغا ۋە

www.munber.org

ھۆكۈملىرىگە باش ئېگىش، ئۆزئارا ئىختىلاپ چىقارماسلىق لازىم. چۈنكى اﷲ تائالا غەنىمەت تەقسىماتىنى ئۆزى بەلگىلىدى، ھەر ئادەمنىڭ ھەققىنى بەردى، شۇنداقلا پۈتۈن بەندىلەرنىڭ مەنپەئەتىگە ئىنتايىن ئەھمىيەت بەردى. شۇنىڭ ئۈچۈن مۆمىنلەر ھەممىدىن ئۈستۈن، ھەممىدىن چوڭ اﷲ نىڭ ھۆكمىگە رازى بولۇشى ۋە بويسۇنۇشى كېرەك.

ئايەتنىڭ ئىلگىرىكى ئايەتلەر بىلەن بولغان باغلىنىشلىقى

اﷲ تائالا ئىلگىرىكى ئايەتلەردە مۆمىنلەرنى ئازابلىغان، ئىسلام دەۋىتىنىڭ ئالدىنى توسۇۋالغان تاجاۋۇزچى كاپىرلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىشقا بۇيرۇدى، مۆمىنلەرگە ئۇلارغا قارشى ياردەم بېرىدىغانلىقىنى ۋەدە قىلدى. بۇ ۋەدە كاپىرلاردىن چوقۇم غەنىمەت ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ تۇراتتى. اﷲ تائالا بۇ ئايەتتە بۇ غەنىمەتلەرنى قانداق تەقسىم قىلىش ھۆكمىنى بايان قىلدى، غەنىمەت ئالغۇچىلارنىڭ ئارىسىدا تالاش - تارتىش ۋە ئىختىلاپ بولۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن غەنىمەت ئىشلىتىلىدىغان كىشىلەرنى روشەن بايان قىلىپ بەردى. بۇ ئايەت بىلەن ئىلگىرىكى ئايەتلەرنىڭ ئۆزئارا باغلىنىشلىقى دەل مانا مۇشۇدۇر.

تەپسىرنىڭ ئىنچىكە ۋە نازۇك نۇقتىلىرى

1 ـ اﷲ تائالانىڭ: ﴿ئالغان غەنىمەت﴾ دېگەن سۆزى قانداق نەرسە بولۇشتىن قەتئىينەزەر، مەيلى ئۇ ئاز بولسۇن ياكى كۆپ بولسۇن، مەيلى چوڭ بولسۇن ياكى كىچىك بولسۇن، تاكى يىپ ـ يىڭنە چاغلىق نەرسىنمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

2 ـ غەنىمەت تەقسىماتىدا اﷲ تائالانى: ﴿بەشتىن بىرى اﷲ قا﴾ دەپ تىلغا ئېلىش بولسا، بىزگە اﷲ تائالانىڭ كاتتا ئىسمىنى تىلغا ئېلىش بىلەن بەرىكەت تىلەشنى، ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى اﷲ تائالانىڭ ئىسمى بىلەن باشلاشنى ئۆگىتىش ئۈچۈندۇر. ئۇنىڭدىن ھەرگىزمۇ: «بۇ بەشتىن بىرى بولغان غەنىمەت يەنە ئالتە بۆلەككە بۆلۈنىدۇ، ئۇنىڭ بىرى اﷲ ئۈچۈندۇر» دېگەن مەنە مەقسەت قىلىنمايدۇ. شەك ـ شۈبھىسىزكى، پۈتۈن دۇنيا ۋە ئاخىرەت اﷲ ئۈچۈندۇر. اﷲ بايدۇر، ھەممىشە مەدھىيىگە لايىقتۇر. ياكى بولمىسا ئۇ اﷲ نىڭ يولىغا ئىشلىتىشنى مەقسەت قىلىدۇ. شۇنداق بولغاندا ئايەت: اﷲ نىڭ يولىغا دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

3 ـ اﷲ تائالانىڭ: ﴿بەندىمىزگە بىز نازىل قىلغان نەرسىلەر﴾ دېگەن سۆزى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى كۆرسىتىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شەرىپىنى ۋە ھۆرمىتىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئىسمى تىلغا ئېلىنمىدى. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ ۋە شەرەپلىك سۈپەتلىرىدىن بىرى اﷲ قا بەندىچىلىك قىلىشتىن ئىبارەتتۇر.

سۈرە ئىسرادىمۇ ئۇنى بۇ كاتتا سەپەت بىلەن تىلغا ئېلىشنىڭ سىرى دەل مانا مۇشۇدۇر: ﴿الله (بارچە نۇقسانلاردىن) پاكتۇر، ئۇ (مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا) قۇدرىتىمىزنىڭ دەلىللىرىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن، بەندىسىنى (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى) بىر كېچىدە مەسجىدى ھەرامدىن ئەتراپىنى بەرىكەتلىك قىلغان مەسجىدى ئەقساغا ئېلىپ كەلدى﴾[1]. بەندە دېگەن سۆزنى الله تائالاغا قوشۇپ تىلغا ئېلىش ئۇنىڭغا ئىنتايىن ئەھمىيەت بەرگەنلىكنى ۋە ئۇنى ناھايىتى يۇقىرى ھۆرمەتكە سازاۋەر قىلغانلىقنى ھېس قىلدۇرىدۇ.

ناھايىتى مۇھىم بىر نۇقتا

مۇراغى ئۆزىنىڭ تەپسىرىدە مۇنداق دەيدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزىنىڭ تۇغقانلىرىدىن غەنىمەت ئېلىشقا تېگىشلىك بولغانلارنى ھاشىم جەمەتى بىلەن مۇتتەلىب جەمەتىگە خاسلاشتۇردى، ئابدۇشەمس جەمەتى بىلەن نەۋفەل جەمەتىنى غەنىمەت ئالىدىغان تۇغقانلىرى ئىچىگە قاتمىدى. چۈنكى قۇرەيشلەر توختام تۈزۈپ ھاشىم جەمەتىنى ئۇلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ياردەم بەرگەنلىكى ئۈچۈن مەككىدىن ھەيدەپ چىقىرىپ ئەبۇ تالىب جىلغىسىغا پالىغان چاغدا ئۇلار بىلەن مۇتتەلىب جەمەتىمۇ بىللە شۇ جىلغىغا كىرگەن ئىدى. ئابدۇشەمس جەمەتى بىلەن نەۋفەل جەمەتى كىرمىگەن ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھاشىم جەمەتى بىلەن مۇتتەلىب جەمەتىنىڭ ھۆرمىتىنى ۋە قەدرى ـ قىممىتىنى قىلىپ غەنىمەت تەقسىماتىنى شۇلارغا خاس قىلدى.»

شەرىئەت ھۆكۈملىرى

بىرىنچى ھۆكۈم

غەنىمەت ۋە فەيئ ئىككىسى بىر نەرسىمۇ؟

بىر يۇقىرىدا غەنىمەت بىلەن فەيئىنىڭ ھەر بىرىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتتۇق. ئۆلىمالار ئۇ ئىككىسى ھەققىدە ئوخشىمىغان قاراشلاردا بولغان.

بەزى ئۆلىمالار مۇنداق دەيدۇ: «غەنىمەت كاپىرلاردىن ئۇرۇش قىلىش ئارقىلىق بېسىم بىلەن ئالىغان نەرسىلەردۇر. فەيئ بولسا سۈلھى قىلىش يولى ئارقىلىق ئالىغان نەرسىلەردۇر.» بۇ ئىمام شافىئىينىڭ قارىشىدۇر.

يەنە بەزىلەر مۇنداق دەيدۇ: «غەنىمەت بولسا يۆتكىگىلى بولىدىغان نەرسىلەرنى كۆرسىتىدۇ، فەيئ بولسا يەر ـ زېمىن، ئۆي ـ ئىمارەت ۋە باشقىلارغا ئوخشاش يۆتكىگىلى بولمايدىغان نەرسىلەرنى كۆرسىتىدۇ.» بۇ مۇجاھىدنىڭ قارىشىدۇر.

[1] سۈرە ئىسرا، 1 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

غەنىمەت ۋە فەيئ ھەر ئىككىلىسى بىر مەنىنى يەنى ئۇلجا ئېلىنغان ھەرقانداق نەرسىنى كۆرسىتىدۇ، دېگەن قاراشمۇ بار. توغرا قاراش ئىمام شافىئىينىڭ (الله ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) قارىشىدۇر.

ئىمام قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «شۇنى بىلىشىڭ كېرەككى، الله تائالانىڭ: ﴿سىلەر ئالغان غەنىمەت﴾ دېگەن سۆزىنىڭ مۇسۇلمانلار كاپىرلار ئۈستىدىن غەلىبە قىلغاندا ئۇلاردىن ئولجا ئالغان مال ـ مۈلكلەرنى كۆرسىتىدىغانلىقىغا ئۆلىمالار بىردەك ئىتتىپاق كەلگەن. بىز بايان قىلغان نەرسىگە ئاساسەن لۇغەت مۇنداق خاسلاشتۇرۇشنى تەلەپ قىلمايدۇ. لېكىن شەرىئەت غەنىمەتنىڭ بۇ تۈرىنى مۇشۇ سۆز بىلەن تونۇتتى. شەرىئەت كاپىرلاردىن بىزگە قالغان مال ـ مۈلكنى غەنىمەت ۋە فەيئدىن ئىبارەت ئىككى ئىسىم بىلەن ئاتىدى. شۇڭا مۇسۇلمانلار جاپا ـ مۇشەققەت تارتىش، ئات ۋە تۆگە چاپتۇرۇش ئارقىلىق كاپىرلاردىن ئولجا ئالغان نەرسىلەر غەنىمەتتۇر. بۇ ئىسىم مۇشۇ مەنىگە ئۆزلىشىپ غەنىمەتنى بىلدۈرىدىغان بولۇپ قالدى. فەيئنىڭ ئەسلى مەنىسى ”قايتىش“ بولۇپ، مۇسۇلمانلارنىڭ قولىغا ئۇرۇشسىز ۋە ئات ـ ئۇلاق چاپتۇرۇشسىز قايتىپ كىرگەن ھەرقانداق مال ـ مۈلكنى كۆرسىتىدۇ. يەر ـ زېمىندىن ئېلىنغان خاراجمۇ بۇنىڭ ئىچىگە كىرىدۇ.»[①]

ئىككىنچى ھۆكۈم

غەنىمەتنىڭ بەشتىن بىرى غەنىمەت ئالغۇچىلار ئارىسىدا قانداق بۆلۈپ بېرىلىدۇ؟

بۇ ئايىتى كەرىمە غەنىمەتلەرنىڭ بەشتىن بىرىنى الله تائالا ئۇلۇغ كىتابى قۇرئان كەرىمدە ئاتىغان مەزكۇر كىشىلەر ئۈچۈن بۆلۈپ بېرىشنى بايان قىلىپ بېرىدۇ. ئۇلار ئالتە تۈرلۈك بولۇپ، الله، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۇغقانلىرى، يېتىملەر، مىسكىنلەر ۋە ئىبنى سەبىللەردۇر. بۇ ئايىتى كەرىمە غەنىمەتلەرنىڭ قالغان قىسمى ھەققىدە بىر نەرسە دېمىدى. بۇ، قالغان غەنىمەتلەرنى غەنىمەت ئالغۇچىلارغا تەقسىم قىلىپ بېرىشنى كۆرسىتىدۇ.

الله نىڭ ھەسسىسى

تەپسىرشۇناسلار الله تائالانىڭ ھەسسىسى ھەققىدە مۇنداق ئوخشىمىغان ئىككى قاراشنى ئوتتۇرىغا قويغان:

1 ـ ئۇ كەبىنىڭ چىقىمى ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. چۈنكى «الله قا» دېگەن سۆز الله نىڭ بەيتىگە (ئۆيىگە) دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ.

2 ـ كۆپچىلىك تەپسىرشۇناسلار مۇنداق دەيدۇ: «الله تائالانىڭ: ﴿الله قا﴾ دېگەن سۆزى ھەرقانداق ئىشنى بەرىكەت تىلەش ئۈچۈن الله تائالانىڭ ئىسمى بىلەن باشلاشنى كۆرسىتىدۇ. دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ مۈلكى الله تائالاغا خاستۇر. ئۇ ئاسمانلاردىكى ۋە

[①] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى.

زېمىنىدىكى ھەممە نەرسىنىڭ ئىگىسىدۇر. شۇڭا الله تائالا بۇ غەنىمەتلەردىن بىر ئۈلۈش ئېلىشقا موھتاج ئەمەس. چۈنكى ئۇ مۇنداق نەرسىلەردىن بىھاجەتتۇر. الله تائالا پەقەت بىزگە ئۇنىڭ ئىسمى بىلەن بەرىكەت تىلەشنى، ئىشلارنىڭ ھەممىنى ئۇنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئېلىش بىلەن باشلاشنى ئۆگىتىش ئۈچۈن ئۆز ئىسمىنى بىرىنچى قىلىپ تىلغا ئالغان.»

بۇ قاراشقا ئاساسەن، غەنىمەتنىڭ بەشتىن بىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام، ئۇنىڭ تۇغقانلىرى، يېتىملەر، مىسكىنلەر ۋە ئىبنى سەبىللەردىن ئىبارەت بەش تۈرلۈك كىشىلەر ئارىسىدا تەقسىم قىلىنىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەسسىسى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەسسىسى ئۇنىڭ غەنىمەتتىن ئالىدىغان ھەققى بولۇپ، ئۇ ئۇنى ئۆزى خالىغان يەرگە، ئائىلە ـ تاۋابىئاتلىرىغا ۋە مۇسۇلمانلارغا پايدىلىق بولغان ئىشلارغا ئىشلىتىدۇ. بۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنۇ سۆزى ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ: «الله سىلەرگە ئولجا قىلىپ بەرگەن نەرسىلەردىن پەقەت بەشتىن بىرى مېنىڭدۇر. شۇ بەشنىڭ بىرىمۇ سىلەرگە قايتۇرۇلىدۇ.»

بەزى ئۆلىمالار مۇنداق دەيدۇ: «پەيغەمبەر دېگەن سۆز ئايەتتە ﴿الله قا﴾ دېگەن سۆزگە ئوخشاش مەقسەت قىلىنغان سۆزنى باشلاش ئۈچۈن كەلگەن. شۇڭا غەنىمەتتىن بەشنىڭ بىرى تۆت ئۈلۈشكە تەقسىم قىلىنىپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۇغقانلىرىغا، يېتىملەرگە، مىسكىنلەرگە ۋە ئىبنى سەبىللەرگە تارقىتىپ بېرىلىدۇ.»

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۇغقانلىرىنىڭ ھەسسىسى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۇغقانلىرى ھەققىدە ئۆلىمالار مۇنداق ئوخشىمىغان ئۈچ قاراشنى ئوتتۇرىغا قويغان: بىرىنچى، ئۇلار قۇرەيشلەرنىڭ ھەممىسىدۇر. ئىككىنچى، ئۇلار پەقەت ھاشىم جەمەتىدۇر. ئۈچىنچى، ئۇلار ھاشىم جەمەتى بىلەن مۇتتەلىب جەمەتىدۇر. توغرا ۋە كۈچلۈك بولغان قاراش ئۈچىنچى قاراشتۇر.

بۇنى ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ھەدىس ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ، نەۋفەل جەمەتىدىن مۇتئىم ئىبنى جۇبەير مۇنداق دەيدۇ: ئابدۇشەمس جەمەتىدىن مەن ۋە ئوسمان ئىبنى ئەففان ئىككىمىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! مۇتتەلىب جەمەتىگە غەنىمەتتىن بەردىڭ، بىزنى تاشلاپ قويدۇڭ، بىز ۋە ئۇلار ئوخشاش مەرتىۋىدە ئەمەسمۇ؟ دېدۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، مۇتتەلىب جەمەتى بىلەن ھاشىم جەمەتى بىردۇر. ئۇلار جاھىلىيەت دەۋرىدىمۇ، ئىسلام دەۋرىدىمۇ بىزدىن ئايرىلمىغان» دېدى.

مانا بۇ ھەدىس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ غەنىمەت ئېلىشقا تېگىشلىك تۇغقانلىرىنىڭ مۇتتەلىب جەمەتى بىلەن ھاشىم جەمەتى ئىكەنلىكى بىلدۈرىدۇ.

www.munber.org

بەزى ئۆلىمالار مۇنداق دەپ قارايدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۇغقانلىرى پەقەت كەمبەغەل بولسا ئاندىن غەنىمەتتىن بېرىلىدۇ. بۇ ھۆكۈم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ تۇغقانلىرى ئۈچۈن ئۇ ھايات چاغدا كۈچكە ئىگە ئىدى. ئەمما ئۇ ۋاپات بولغاندىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋە ئۇنىڭ تۇغقانلىرىنىڭ ھەسسىلىرى دۆلەت خەزىنىسىگە قېتىۋېتىلىدۇ.

ئىمام ئەبۇ ھەنىفە مۇنداق دەيدۇ: «بەشتىنىڭ بىرى يېتىملەر، مىسكىنلەر ۋە ئىبنى سەبىللەردىن ئىبارەت ئۈچ تۈرلۈك ئادەمگە تەقسىم قىلىپ بېرىلىدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەسسىسى ئۇنىڭ ۋاپاتى بىلەن كۆتۈرۈلۈپ كەتتى، شۇنداقلا ئۇنىڭ تۇغقانلىرىنىڭ ھەسسىسمۇ ئۇنىڭ ۋاپاتى بىلەن كۆتۈرۈلۈپ كەتتى.»

بۇ قاراش ئىمام شافئىيدىنمۇ نەقىل قىلىنغان. ئۇلار مۇنداق دەيدۇ: «غەنىمەتتىن بەشتىنىڭ بىرى كۆۋرۈكلەرنى رېمونت قىلىش، مەسجىدلەرنى سېلىش، قازىلارنىڭ ۋە ئەسكەرلەرنىڭ تەمىناتىنى ھەل قىلىش قاتارلىق ئىشلاردىن باشلاپ مۇسۇلمانلارغا پايدىلىق بولغان ئىشلارغىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.»

يېتىملەرنىڭ ھەسسىسى

بۇ ھەسسە مۇسۇلمانلارنىڭ ئىچىدىن ئاتىلىرى ئۆلۈپ كېتىپ، ئۇلاردىن كىچىك قالغان يېتىم باللىرىغا ئىشلىتىلىدۇ. ئۇلار بالاغەتكە يەتكەندىن كېيىن يېتىملىك سۈپەت كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ.

مىسكىنلەرنىڭ ھەسسىسى

ئۇلار مال ـ دۇنياغا ئېگىدارچىلىق قىلالمىغان، ياردەم ۋە ياخشىلىققا موھتاج بولغان، ئاجىز، يوقسۇل ۋە ھاجەتمەن مۇسۇلمانلاردۇر.

ئىبنى سەبىللەرنىڭ ھەسسىسى

ئۇلار سەپەر ئۈستىدە پۇل ـ مېلى تۈگەپ كېتىپ سەپىرىنى داۋام قىلالمىغان كىشىلەر بولۇپ، گەرچە ئۇلار يۇرتلىرىدا باي بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇلارغا غەنىمەتنىڭ بەشتىن بىرىدىن بېرىلىدۇ. چۈنكى بىز ئۇلارنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى كۆزدە تۇتىمىز.

مالىكىي مەزھەبىدىكىلەر يۇقىرىدىكى قاراشلارنىڭ ھەممىسىگە قارشى چىقىدۇ. ئۇلار: غەنىمەتتىن بەشتىنىڭ بىرى دۆلەت خەزىنىسىگە ئايرىلىپ، ئايەتتە تىلغا ئېلىنغان كىشىلەرگە ۋە ئۇلاردىن باشقا خەلىپە پايدىلىق دەپ قارىغان ئورۇنلارغا سەرپ قىلىنىدۇ دەپ قارايدۇ. ئۇلار مۇنداق دەيدۇ: «ئايەتتە كەرىمدە مەزكۇر كىشىلەر غەنىمەتتىن بەشتىنىڭ بىرىنى مۈلك قىلىپ بېرىش ئۈچۈن ئەمەس، پەقەت مىسال ئۈچۈن تىلغا ئېلىنغان.»

مالىكىي مەزھەبىدىكىلەرنىڭ دەلىللىرى

مالىكى مەزھىبىدىكىلەر ئۆزلىرىنىڭ قارىشىغا غازاتلاردا ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تارىخىدا ئىسپاتلانغان بىرقانچە دەلىللەرنى دەلىل قىلغان بولۇپ، بۇ دەلىللەر ئۇلارنى مۇشۇ قاراشنى ئوتتۇرىغا قويۇشقا ئېلىپ بارغان. ئىبنۇل ئەرەبى بۇ دەلىللەرنى «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرىدە بايان قىلغان بولۇپ، تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەتتۇر:

1 ـ بىر سەھىھ ھەدىستە شۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ئەترەت ئەسكەرنى نەجد تەرەپكە ئەۋەتىدۇ. ئۇلار 12 تۆگە غەنىمەت ئالىدۇ ۋە ئۇنى بىردىن ـ بىردىن بۆلۈشۇالىدۇ.

2 ـ شۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەدىر ئۇرۇشىدا ئېلىنغان ئەسىرلەر ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر مۇتئىم ئىبنى ئەدىي ھايات بولۇپ، بۇ سېسىقلار ھەققىدە ماڭا ئېغىز ئاچقان بولسا، ئەلۋەتتە مەن ئۇلارنى ئۇنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن قويۇۋەتكەن بولاتتىم.»[1] «سېسىقلار» دېگەن سۆز مۇشرىكلاردىن ئەسىر ئېلىنغانلارنى كۆرسىتىدۇ.

مۇتئىم ئىبنى ئەدىي بولسا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى تائىفتىن قايتىپ كەلگەن چاغدا ئۆز ھىمايىسىگە ئالغان، ھاشىم جەمەتىنى پالىغان توختامنامىنى بۇزغان كىشىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ قىلغان ياخشىلىقىغا جاۋاپ قايتۇرۇش ئۈچۈن شۇ سۆزنى قىلغان.

3 ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاۋازىن قەبىلىسىدىن ئېلىنغان ئولجىنى قايتۇرۇپ بەرگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ. ھالبۇكى، بۇ ئولجا ئىچىدىمۇ بەشنىڭ بىرى بار.

4 ـ بىر سەھىھ ھەدىستە ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھۇنەين ئۇرۇشىدا ئېلىنغان غەنىمەتلەردىن بىر قىسىم كىشىلەرگە ئارتۇق بەردى. ئەقرەئ ئىبنى ھابىسقا يۈز تۆگە، ئۇيەينىگە يۈز تۆگە بەردى. شۇ كۈنى ئەرەبلەر ئىچىدىن يۈز ـ ئابرۇيلۇق بىرمۇنچە كىشىلەرگە غەنىمەت تەقسىماتىدا ئارتۇق بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ئادەم: الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، بۇ تەقسىمات ئادىل بولمىدى، دېدى. ياكى: بۇ تەقسىماتتا الله نىڭ رازىلىقى كۆزلەنمىدى، دېدى. مەن: الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن چوقۇم بۇ سۆزۈڭنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يەتكۈزىمەن دېدىم. ئاندىن ئۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يەتكۈزدۇم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «قېرىندىشىم مۇساغا الله رەھمەت قىلسۇن، ئۇ بۇنىڭدىنمۇ كۆپ ئەزىيەتلەرگە ئۇچراپ سەۋر قىلغان» دېدى.

[1] ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

5 ـ بىر سەھىھ ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دېگەن: «اﷲ سىلەرگە ئۇلجا قىلىپ بەرگەن نەرسىلەردىن پەقەت بەشتىن بىرى مېنىڭدۇر. شۇ بەشتىن بىرىمۇ سىلەرگە قايتۇرۇلىدۇ.»

بۇ ھەدىسلەر غەنىمەتتىن بەشتىن بىرى بولسا خەلىپىنىڭ ھەققى ئىكەنلىكىنى، ئۇ ئۇنى قانداق خالىسا شۇنداق سەرپ قىلىپ مۆمىنلەرنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن ئىشلىتىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. ئايەتتە كەرىمە مەزكۇر كىشىلەر غەنىمەتتىن بەشتىن بىرىنى مۇلك قىلىپ بېرىش ئۈچۈن ئەمەس، پەقەت مىسال ئۈچۈن تىلغا ئېلىنغان. چۈنكى ئۇ ئۇلارنىڭ مۇقىم مۇلكى ۋە تېگىشلىك ھەققى بولىدىغان بولسا ئىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى بەزى ۋاقىتلاردا باشقىلارغا بەرمىگەن بولاتتى. مالىكى مەزھىبىدىكىلەرنىڭ بۇ قارىشى توغرا ۋە ئورۇنلۇق قاراشتۇر.

ئۈچىنچى ھۆكۈم

غەنىمەتلەر قانداق بۆلۈپ بېرىلىدۇ؟

ئايەتنىڭ زاھىرى مەنىسى غەنىمەتنى ئارتۇق ۋە كەم ـ زىيادە قىلماستىن، جەڭچىلەر ئارىسىدا تەڭ بۆلۈپ بېرىشنى كۆرسىتىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتى بولسا ئارتۇق بېرىشنىڭ دورۇسلىقىنى كۆرسىتىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاتلىق مۇجاھىدقا ئىككى ئۈلۈش، پىيادىلىك مۇجاھىدقا بىر ئۈلۈش غەنىمەت بەرگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ[1].

سەھىھ بۇخارىدا ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاتقا ئىككى ئۈلۈش، ئات ئىگىسىگە بىر ئۈلۈش غەنىمەت بەرگەن.»

كۆپچىلىك ئۆلىمالار: ئاتلىق مۇجاھىدقا ئىككى ئۈلۈش، پىيادىلىك مۇجاھىدقا بىر ئۈلۈش غەنىمەت بېرىلىدۇ، دەپ قارايدۇ. چۈنكى ئېتى بار ئادەم ئاتنى بېقىشقا موھتاج بولىدۇ، ئۇرۇشتا ئاتقا قازا يېتىش ئېھتىمالى ناھايىتى چوڭ بولىدۇ. شۇڭا ھېكمەت بىلەن شەرىئەت بەلگىلىگۈچى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ تەرەپكە ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلۈپ، تەقسىماتتا مۇجاھىدقا بىر ئۈلۈش، ئاتقا بىر ئۈلۈش غەنىمەت بەرگەن.

تۆتىنچى ھۆكۈم

بۇ ئايەت ئىلگىرىكى ئايەتنى ئەمەلدىن قالدۇرامدۇ؟

بەزى ئۆلىمالار: بۇ ئايەت سۈرىنىڭ بېشىدىكى ئايەتنى ئەمەلدىن قالدۇرىدۇ. چۈنكى سۈرىنىڭ بېشىدىكى ئايەت غەنىمەتنىڭ اﷲ قا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە خاس ئىكەنلىكىنى بايان قىلىدۇ، بۇ ئايەت بولسا غەنىمەتنىڭ بەشتىن تۆت قىسمىنىڭ غەنىمەت ئالغۇچى

[1] ئىمام دارۇقۇتنى رىۋايەت قىلغان.

مۇجاھىدلارغا بېرىلىدىغانلىقنى بايان قىلىپ بېرىدۇ. شۇنداق بولغاندا بۇ ئايەت ئۇ ئايەتنى ئەمەلدىن قالدۇرىدۇ دەپ قارايدۇ. توغرىسى، بىز يۇقىرىدا ئۇچۇق بايان قىلغىنىمىزدەك، بۇ يەردە ئەمەلدىن قالدۇرۇش يوقتۇر.

ئايەتلەر كۆرستىدىغان ئەھمىيەتلىك نۇقتىلار

1 ـ شەرىئەت بەلگىلەش الله تائالاغا خاستۇر. شۇڭا ھېچكىمنىڭ ئۆزى تەرىپىدىن ھۆكۈم چىقىرىش ھەققى يوق.

2 ـ غەنىمەتنىڭ بەشتىن بىرى الله يولىغا ئىشلىتىلىدۇ ۋە بۇ ئايىتى كەرىم كۆرسەتكەن مەزكۇر كىشىلەرگە بېرىلىدۇ.

3 ـ غەنىمەتلەر مۇجاھىدلار ئارىسىدا الله بەلگىلىگەن ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەپسىلى كۆرستىپ بەرگەن بويىچە بۆلۈپ بېرىلىدۇ.

4 ـ مۆمىن الله نىڭ بۇيرۇقىغا ئەمەل قىلىشى، تىرىكچىلىك ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىدە الله نىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىشى كېرەك.

5 ـ بەدىر ئۇرۇشى بولغان كۈنى الله ھەق بىلەن باتىلنىڭ، ئىمان بىلەن كۇفرىنىڭ ئارىسىنى ئايرىغان كۈندۇر.

www.munber.org